1

MARTIN CAMAJ

20

NJI FYELL NDËR MALE

„MUSTAFA BAKIJA"
SHTËPIJA BOTUESE — PRISHTINË
1953

MARTIN CAMAJ

NJI FYELL NDËR MALE

„MUSTAFA BAKIJA“
SHTËPIJA BOTUESE — PRISHTINË
1953

PARATHANJE

> Na nuk njofim tjetër botë, posë asaj që âsht e lidhun me njerin; na s' duem ndo'i hart tjetër përposë atij, që âsht shprehja e njeriut.
>
> *Goethe*

M. Camaj nuk âsht i panjoftun në publikun lexues sidomos te „Jeta e Ré".Ndër këto poezina të botueme i ka dhanë çdokuj shpresa për punë mâ të mëdha, pse në to âsht diktue prirja poetike, që sot vërtetohet plotësisht në „Nji fyell ndër male".

Auktori në këte poemë âsht i lidhun krejtësisht me popull. Këjo gjâ del në shesh në vetë psikologjín e vehtjeve tipike të veprës dhe në përshkrimin e ambjentit në përgjithsi. Popullit i âsht kushtue këjo poemë me nji ndjenjë të flaktë dashnije, që ky bir njizet e shatë vjeçar i popullit ushqen për tê. Këjo gjâ me të parin hov e bân për vehte lexuesin; aq mâ tepër kur këjo dashni nuk âsht e kufizueme në Dukagjinin e Martinit, të cilin vend nuk e përmend direkt, por për krejt popullin, sidomos për atê të maleve, që përpiqet të shlirohet prej dokeve negative, karakteristika të nji shoqnije ende ndër marrëdhanje fisesh.

Në këte vepër të shkurtë janë prekë shum probleme, nga të cilët Camaj zhvillon nji mâ me randësi deri në fund: martesën, e cila, me gjithse tek shum popuj âsht zgjidhë, tek Shqiptarët âsht ende në rendin e ditës.

Nji gjâ, për të cilën „Nji fyell ndër male" del përparimtar në kulm, âsht se auktori, në nji mënyrë të natyrshëme dhe jo tendencjoze të vrazhtë, por me hart, prej nji rrethi, mbushë me paragjykime traditash, bân që të dalë fitues nji ligjë me randësi e natyrës së njeriut, dashnija, e cila ngrit Lulin e Zanën, protagonistat, mbi të gjithë bashkë-vendasit. Këta dy tipa shembullorë do të bâjnë efekt përparimtar në masën e ré lexuese. Për mâ tepër këjo metodë âsht karakteristikë e nji vepre realiste, pse temeli âsht vetë jeta e bariut maluer, prej kah rritet e del në pah realiteti artistik.

Me të vertetë, këjo vepër, edhe pse e shkurtë dhe e shkrueme ndër vargje, Camaj në të, ka shkri në nji riljev artistik çdo gjâ t'ambjentit: katundin, malet pitoreske me hije e tuba dhe çka âsht mâ me randësi dashnin në zemrën malsore. Gjithë këta, në të parin shiqim, ep nji përshtypje rromantizmi, por të nji rromantizmi të lidhun ngushtë me natyrën e ambjentit, prandej pozitiv.

Por jeta e përshkrueme nga Camaj ka dhe ferrat e veta: Mokna, Dimni, Nana, n'anë tjetër bestytnít dhe tjera plagë të së kaluemes. Por mâ në fund ipet, me revoltimin e Lulit e të Zanës, nota optimiste me perspektivë se ky popull do t'eci përpara.

Gjithë këta në „Nji fyell ndër male" ekspozohet me nji ton lirik, gati gjithmonë në të njajtin nivel. Vetë tansija e përbâme nga 28 kangë të ndryshëme për kah forma e të shumën e herës jo të lidhuna ngusht njana me tjetrën, japin pasqyrën e nji jete të ndame në kuadra, ase mâ mirë me thanë, këto kangë formojnë me tone të ndryshën nji symfoni pastorale, jehonë e jetës baritore të malit.

Me anën e kësaj poeme hyjmë në mbrendín e jetës të malsorit, bir i të cilit âsht dhe Camaj vetë, që trimnisht dhe me entuzjazëm na prin dhe na skjaron për së afërmi në këtê ambjent prej moknes dhe dimnit deri

N' maje ku bari del përzi me borë
Luli e Zana bagtin e ruejn ksaj vere,
Mrizojn' nën aha të mdhaj shekullorë,
Ku për mjesdita rrah prore'i fllad ere.

Ktu afër uji për nën curr gufon
Dhe shkumba e bardhë gulfa hapet pranë,
Si kur ai tambli, që mes flakve vlon
E derdhet pse kusija s' mund ta xanë.

Këtu qendron dhe origjinaliteti i Camajt, pse jo vetëm që njef mirë ambjentin në fjalë, por prej tij din me nxjerrë efektin artistik dhe me impresjonue.

N'anë tjetër pastërtija e gjuhës dhe pasunija e fjalorit dhe sidomos e formave të ndryshëme, i japin nji shije të madhe veprës në tansi dhe i shtojnë vlerën.

Mâ në fund mund të thomi me bindje se këjo vepër âsht nji kontribut i mirë për leteratyrën e ré shqipe, dhe njikohësisht i urojmë shkrimtarit të ri suksese mâ të mëdha në veprimatrin letrare t'ardhëshme.

Prof. V. DANÇETOVIQ

16-III-1953.
Beligrad

FYELLIT

O fyell, që nëpër male tona t' lashta
Kumbon ndër duert e shkathta të blegtorit,
Dirgju nji herë ndër kto vende t' rrashta
Bashk' me i këndue nji kangë malësorit.

Gishtat më dridhen e me t' çue te goja
Nuk kam guxim, tingllimin tand mos t' prishi,
Por nji dashni m' përvlon mâ e fort' se droja
Për ty, për bjeshkën, që ndër valle m' grishi.

Kish t' ktheshin malet dhe 'i herë ato tone
Fshamje e gzimi, që n'për ty kaluene,
N' shekuj s'do t'humbte zâni i nji jehone
Me êmna barijsh, që as në letër s'u shkruene.

Por zani i yt e ka mâ t' madhën vlerë,
Pra, fyell, tingllò mes blegrimit të grigjeve,
Të zhurmës s' pyllit, që gjimon në erë,
Jehò n'për prroje tue shungulluemun brigjeve.

At jet' këndoje, që ti e njef aq thellë:
Dashnín ngadhnjyese, bjeshkë e verë e dimën,
Dokjet e rrebta dhe shpirtin e kthiellë
Vuejtjet e mdhaja, vdekjen n' skam e dhimbën.

KATUNDI

Gjinden n' nji lug në rranz' të bjeshkës naltë
Pak shpi përzi me kulla,
Prej gurit muret jan' latue me daltë
E tjeglla s' kanë as tulla.

Porse mjeshtrisht të gjitha jan' të mblueme
Thik nalt me qepra e drrasa,
Që të nxime e si guri jan' t' forcueme
Prej tymit nëpër plasa.

Nji lum mes fshatit rrjedh — dimnit idhnak
E hovin mur s' ia pret,
Dheun e arave e merr pa dhimbë aspak,
Ndërsa ai verës shtrret.

Kërtolla e misri rriten kur bjen shi
E pylli i kshtêj's në brîja
Me kokrra mbushet kur vjeshta t' ket' mbrri
Për njerz mjaft e mllîja.

Dhe bjeshka berre sa të duesh ushqen
E bukën that' s'e hanë
Banor't kur vera ndër kto ana kthen
E djath e tlyenin zanë

Burrat të fort' si shkambi, asht, si nye
Gjoksin e mollzat kanë,
Guximi dhe burrnija u shndrit në sye
Edhe nji shpirt i gjanë.

Të flak't ndër epshe e pror' trimnit kan'dashtë;
Si lava u rrjedh ndër dej
Nji gjak i pastër i nji fisit t' lashtë,
Për mende t' holl' jan' n' shêj.

Si qielli i bjeshkës i pa rê n' qershuer
Asht balli i çik's i dlirë,
Që rritet vrik porsi sherbela n' gur
Ndër pyje e lugje e lirë.

QARRI

Një qarr i vjetër n' muzg mbi fshatin shtrin
Një grumbull degësh drejt kah qielli i zbetë;
Ndër gjeth të rrall, kalon tue lshue fërshllinë

Era e lugut të madh, që n' terr ka mbetë.
Trupin me neje currit difton pranë,
Currit, shoqit të fortë e trim si ai vetë.

Bora dhe as ak'lli gjâ me u bâ nuk kanë
Edhe do vjet pa u shkim' në lug do fise,
Mâ t' reja tjerat vendin pa u zanë.

— Qarr, sikur kthetrat e gulshedr's përpîse
Plasave t' gurve rraj't e zeza i hapë
E lang prej shkambit nxjerr, ku jetën nise,

At lang, që dielli s' ta piu dot me vapë.
Etnit e vjetër spatën n' ty s'e çuen,
O qarr me orë, rrfeja n' ty â zmbrapë.

Thon' në katund se Ora e malit t' ruen!
Dhe në kuvend të par't për nën kta krahë
N'êmën t' kanunit përmbi fis urdhnuen.

Dhe blega t' bukra posht' kopés tu' i ngrahë
Prore ti pae dhe lumin nën ty e ara,
Si n' trup të njerit pjalmi e cemni rrahë,

Pae t' fortë 'i popull prej fisesh të para.

MOKNA

Mbi magje t' madhe rrijn' dy gur mullini:
Mokna prej drithit e hangun me mot.
Zjarmi qymyr prej guri për tê kurr s' shkrini,
As ujt tue gurgullue n'për lug s'e lot,
Nji plak e siell me 'i shkop
Në ket katund si rob.

Krrusun, me dor' të thatë at shkop e shtyen:
Guri mbi kokrra kris, mandej rënkon
Sikur njeriu, që smundja përmbrenda e grryen.
Ai kallamboqin e shtypun n' magje e rrxon,
Pse plaku i shan me shkop
Në shekuj n' mal si rob.

Prej zgavrrash t' zeza syt e tij vërejnë
Në gryk të moknës kokrrat, që po zhduken,
Prej malit nipat në mbramje tash kthejnë:
„Shpejtò, o plak, me blue për ta sot bukën!"
Dhe plaku bluen me shkop,
Malsori pror' si rob.

Djersa i pikon curril n'për ball me rrudha
E dora e mokna shkojnë e vijn' me kohë,
Kasolla dridhet, zânî i ushton te udha
Shtegtarin t' grishin mjetet tona t' shohë.
„Hallall t' qoft' buka, plak,
Kjo buk' fitue me gjak!"

Pra n' male mokna ushton, mokna helene!
Sikur n' podrume t' prandorve hyjnorë,
Endè gjimon në shek'llin tan' n' kto vende,
Në shpirt m'ushton, çdo ças përkas me dorë
Nji gur, nji krah e'i shkop,
Malsuer, der' kur si rob?

KRONI

T' kulluet si lodja gurra e fshatit tonë
Ujin e lshon ndër lugj tue gurgullue,
Me i' zâ të kjartë e murmurues gjithmonë
Si tue vajtue;

Si tue vajtue me 'i vaj, që kurr s' mbaron,
Si currili, që natë as dit' nuk kputet;
Buljera mbush e faqet nuses lmon,
Që prore ngutet.

Ia mbush dhe plakës kotrovën pa rrfanë,
Buz't e rreshkueme i zbutë dhe shtegtarit,
Etjen ia shuen në lug dhe kaut qaf-gjanë
Kur del kularit.

Bariu ndër bjeshk' të thata i bâmun shkrum
Mbas tubës t' pandigjueshme turr tue nga:
— Nji hurp-tha-t' kishem nga ti e aspak mâ shum,
Nuk qesh' t' u tha! —

Çubzat e barit nën lug gurra i njomi,
Çubzat, që me buz' delet kanë rjepë
Pa ndá e i zbutun nën tê rrin dhe stomi
E 'i kopsht me qepë.

— Motit, o krue, i pari i ri blegtuer,
Me dele t' veta tue kalue ktij shpatit,
Ty t' gjet e pranë teje e vuni at mur,
„Themeli i fshatit."

Dhe etnit tanë para se m'u shkimë
Me 'i fije zanit të thirrën në kllapë
Dhe ti u freskove mâ t' mbramen dhimbë,
E shkrum buz't kapë.

Amën e pashtershme, o krue, e ké ndër gjije
Të dheut. Në shekuj ama mos të shuejë,
N' shekuj ktij lugu t'etshëm e njerzije
Ti nepi ujë!

LULI

Bjeshka e naltë flenţe n' terr,
Kund në qiell nuk dukej hana;
K'ndojshin bujqit nëpër djerr
N' koh' kur djali leu ndër tbana.

N' heshtim krisi zani i ti
Dhe njerzija krejt u zgjue:
„Djal'!" nji zâ në gzim u ndi
Sa dhe tuba n' kambë u çue.

Frigshëm ujku n' çet' luroi,
Era e nat's qe zgjue në pyll,
Zogu i strukun n'ah cicrroi,
N' qiell të żbet' qe ndezë 'i hyll.

Kulmi i k'soll's qe gzue me qepra
E të tanë urime i bânë
Thon' se Zanat n' maje t'epra
Nisen vallet për nën hanë.

Emnin djalit Lul ia ngjitën,
Leu në ver' kur lulja çelte,
Që si lulja t' kishte rritën
E pa fat n' jet' mos t' ngelte.

Shtroja e leshit e ka pritë,
Drunit ahit bâ nji djep.
Ndër kto male ka me e rritë
Vetëm nana për gazep.

FËMIJA E MALIT

Kur hapen skutash rrezet
E diellit, që të kall,
Zjarm shkambi i malit ndezet
E f'mija dalin n' zall
Të lumit në katund.

E lshohen zhyt ndër pusa,
Zane hareje plasin
Nëpër tallasa ushtuesa,
E njani tjetrin thrrasin
E zhyten deri n' fund.

Kshtu Luli u rrit me shokë,
Lojnat u a njef çdo bigë,
Kambën e zdath' çdo bokë,
Gjarpijt nën dhé i kan' frigë
E grêthi i idh't në zgur.

Zana mâ e reja cucë
Trimnin u a pau me sye,
Megjithse kend s' ka ngucë
As lumin s'e ka kcye,
Kur rritet, gur në gur.

Por pemve nalt u â ngjitë
Vajza me trup t' zhvilluem,
Si fieri n' mal âsht rritë
Zana me sy të shkruem
N' katund mâ e bukra bi.

Por shpejt me edha e çu'në
Dhe e âma lesh me shprishë
I msoi dhe tjera punë,
Si n' kamb' me ndej' me pishë
Në mbramje miqve n' shpi.

N' nji mbramje veç i thanë:
— Kan' ardh' do mysafirë
E sonte don' me t' zanë
P'r 'i djal' n' nji shpi të mirë! —

NË DIMËN

Ndër male tona kan' kalue do vera
E tash âsht dimni i fort' me pjalm e borë,
Mnershëm fishkllon nëpër frangjija era
Ashtu si fryma e shpirtnave prrallorë.

Rreth votrash mbledhun tash rrijnë njerzija,
Bukën e blueme n' mokën han' shum thatë;
Ftyrën e zymtë e ka i madhi e f'mija
Pse s'din t' mbaroj' kurr ky dimën i gjatë.

Grazhdin e that' mërziçëm kau shiqon,
Por lopa afër n' gjum rrin tue përtypë:
Livadhe mbush me bar të njomë andrron
Dhe gjolla t' bardha t' shtrueme plot me krypë.

— O Lul, që zjarmin rrin tue vrejtun shtang,
Ti mue m' diftò se çka në zemër bluen,
A thue mendon ti zogjt pa shpi pa plang
Apo zanën, që n'gjum dragonin ruen?

— Hinin shikoj e larg mue mendet m'ikun
Si shtriga nusen n' gjum me flokë e preku,
Si Gjergj Elezi e preu me shpat' anmikun
Se si tre vet' pardjé i muer orteku,

Si para kullet Muja n'at Jutbinë
Zanin u a qitte agve m'u bashkue,
Si Omerin n' dhé ndër Lugje t' Verdha e shtijnë,
Si shkon te vorri nana me e vajtue. —

Por përmbi hî shum prush e rrxoi nji mashë:
Luftarë e dhena krejt me 'i herë u shlyen!
Bri tij tue folun arnonte nji vashë
E prap murrlani ndër frangjija fryen.

Ngarkue me borë edhe pa frym' gjuetari
Te votra ulet turr tue frye ndër thoj,
Te dera n' lkur' me kamb' të thyeme shqari
E kurtha rrin, që shpin e mixhës gzoi.

NANA

Bujku këndon në mur me 'i zâ, që t' kotë,
Pse terri ra kaher' mbi lugje e shpata;
Te votra n' flakë të krandeve të thata
Tash Luli nanës s' vet kështu po i thotë:

— Loke, me koh' rinija t' ka pendue
E n' ftyrën tande rrudhat kan' bâ shêj;
Kur mundohe n' gjylpan' me shtimun pêj
Dorën tande tue u dridh' s' muj me e shikue.

Dhe vendet tona brija kanë ndodhë,
Kambën tande përpjetë e shtyen me zori,
Tepër shpejt t' mbushet me frymë krahnori,
N' mbramje kur. kthen në shpi jé kputë e lodhë.

Por pse rinija t' shkoi mos kij kujdes,
Pse atjé ndër bjeshkë, o loke, m' qite n' dritë,
Pa át, që shpejt më vdiq më ké ti rritë,
Pra barrën e pleqnís un ty t'a pres.

Shikò si krah't e gjoksi m' jan' zgjanue,
Gjaku ndër dej më vlon dhe gurt me i shkri,
Tham ujkun n' mal me e shkye un kam fuqi
Dhe mendja m' thot' se mundem me flutrue.

Tubën, që i ndêje ti me vjete roje,
Nanë, m'a lsho, në bar të njomë e t' butë
Do t'a kullos e me uj' të kulluet
Etjen t' ia shuej n'ato burime e kroje.

— Bir, dhe shqipja bujare n' shkamb' të gjallë
Çerdhen, ku njéri s' mujt me mbrrit' ndojherë
Edhe pse pjalmi e bora e rrah me erë
Zogut ia len kjo trazhigim me mall.

Qe fal' të kjoftë, o bir, ty tuba e mali,
Gjâ mâ të madhe, bir, nuk kam me t' dhanë,
Shêje ndër lisa gjithkund bjeshk' s' kam lanë,
Që kur t' rritet gjithkund t'i gjêje djali.

Vajin gurt e drujt m'a kanë ndie,
Çdo gur e drû me dhimbë vesht ka marrë
Por zemra e blegës mbet gjithmon' me varrë
Freskí nuk gjeta kurr ndër kroje as hije.

Jetime mbeta si ti, o bir, fort heret:
Im át ndër lufta shkoi e vdiq ndër dhena
Të larga e vorr as shêj kurr pá s'i kena,
Nana pran' meje u shkim n' nji mbramje veret.

Hoqa çka s' hjek as gjarpni për nën gur,
Martesa m' bâni me e shijue gëzimin
Që t'a kuptojshem dhe mâ thellë idhnimin,
Ndër bjeshkë e vrrije shtati, bir, m'u lnur.

T'im et në shpatull i pat thanë 'i dise:
„Qe bres mbas brezi gjaku i yt do t' hjekë,
Ndër dhena t' hueja ti dhe ké me vdekë!"
Por fati i jon' mos t' raftë, o bir, për hise!

NË PRANVERË

U shkri, o Lul, bora, në qiell u çil moti,
Ti deleve prîju sot, malit kulloti;
At kang', që të ndezë ndër lugje ti nise,
Ndër valle deh! Zanat të bâshin ty hise!

— U lanë me dielli krejt shpata dhe brija,
Të bukra jeni tash, o malet e mija .
Atje me gaz shkambi madhnueshëm këqyrë
Për ball ato pyje si njéri me ftyrë.

Dhe fryma e lugajës qe fill te un po vjen
E kur më lëmon vrap ik' e më len,
Lodron nëpër pode me dushkun e letë
E çon nëpër hava e n' lugje po e tretë.

Kumbojnë ndër maje cingare e kumbona
Dhe zâ'n me blegrime tash tretë jehona
N'për gryka të lumit e deri ndër vrrije
E kangët kërsasin e fyelli ndër hije.

Dhe lopa bri-madhe me bar kur u ngi
Te prroni plot shije filloi uj' me pi
E rrin kjo durueshëm me kambë të hapa,
Pse viçi dishrueshëm e thithë përmbrapa.

Ndër ara të gjata, të holla, an's lumit
Parmendën ngreh kau e djersa i shkon t' shu'mit;
Te shpija n' kosh pula dhet' zogj i ka çilë
E djathin fillueme me e zanun me shtilë.

O brigje të blera dhe aha vigana,
Që njomi me gjethe, qershija, ju thana
Me lule të vogla, ti zog me cicrrim,
Ju zemrën m'a rritni — më mbushni me gzim!

Për plak por t' shkretë pa berre te dera,
Për nanën pa djalë nuk çilin pranvera,
Për njérin fatzi, për qyqën mbi drû,
Që dhimbshëm thrret vllan e humbun „kuku".

MBRAMJA

U nis dielli e tash po tret' ndër maje,
Terri i parë i zuni gropa e çuba;
Lan' blegtorët pyje dhe lugaje
E te kroni krejt po bijn' me tuba.

Gjith i cili tjetrin tash e pvetë:
N' cila vende gjân sot kullote? —
Njani shoqit i difton me t' nxetë
Si sot ujku dashin me i pre dote!

Afër gurrës rrin nji grumbull vasha
Kush tue tjerrë e kush me pêj tue thurë;
Disa tjera sjellin pêj ndër lâsha
Edhe Zana qindis në pëlhurë.

Qe, ndër vedi janë idhnue dy desh:
Për t' gjat' logut shkojn' të dy tu' u zmbrapë
Krye me krye, qe, shoqit i bjen' ndesh
Mendja t' thot' se krenash don' m'u hapë.

Fort habitet djali dhe mendon:
Pse kaq mni në njani tjetrin ka!
Ndërsa dashin për kumbon' shtrëngon
Pse po ngreh me ta ky për m'u vra.

Tana tubat nisen palë e palë
E kah vathnat ktyne u prijn' barít,
Para shpijash nanat tash kan' dalë
Dhe me en' ndër duer po rrijn' tue pritë.

Edhe Lulin n' shtek e pret nji nanë,
Zjarmi i ndezun n' krye të shpís përdhese,
Darka e vorfën, n' skutë 'i shtrat me sanë,
Kû e përkundin andrra n' shrreglla shprese.

Si vigaj, që luftën presin varg,
Majet duken rrjesht n' nji drit' të zbetë.
Nji blegtuer atje ndër pjye larg
Thrret piklluesheëm tubën, që ka tretë.

ZANA

Mbi fshat në maje Luli duel e vren
Tubën shpatijesh hapë,
Kur se Zana tue bâmun shputë vjen,
Vajza t' pes-mbdhetat kapë.

— Çudi — tha Luli — Zan', sa fort jé rritë!
Puntore u bane e blegë! —
E djali vren syt e çikës si dritë
E faqet kuq si shegë.

— Shikò, Lul — tha me tret' kuvend vjazusha —
Nën male n' grykë andej,
Mbulue me tym të bardhë atje âsht fusha,
Qyteti mâ përtej.

Un në qytet me babën vjet jam kanë!
Veç njerz ti shef për rreth,
Derë për derë shpijat t' gjitha janë
E s' shef bar as gjeth.

„A jé, si jé" gjindja në rrug' s' të pvesin,
Por njani tjetrin shtyejnë;
Nata me t' xan' pa t' holla jasht' të qesin
E grát buz't i lyejnë. —

Mahnitun Luli Zanën e shiqon,
Po Zana e bjeshk's iu ngja
Se para i duel e zemrën peshë ia çon
Me buz' të veta e zâ...

— Njéri si ty un s'e kam pá nuk di —
Me turbullim tha Luli;
Vasha tu' u kuqun mâ tepër tha „si?"
E kryet kjo marrshëm uli.

Mbas delesh të largueme t' dy vrapojnë,
Në heshtje u dan' në pyll.
Ndër lisa zogjt tashti mâ mir' këndojnë,
Mâ mirë binte 'i fy'll.

Kumbona e Zanës larg për mâll trokonte
Si zani i deles gjetun.
Në shpirtin e djalit tash diçka u zgjonte
Si 'i gjâ, që kishte fjetun.

GJARPNI

N' pyje shiu pranveruer kullon n'për gjeth,
N'sa zogu i lagun nëpër dega breth
Zanin e vet ai tue përzi me zhurmë
T' pikave t'ujit, që po bjen' me turmë.

Delet turren në shpell' tue lan' kullotën
Dhe Luli nget mbas tyne vû mallotën
Mbi krye, pa lag' të mbrrijë atje nën strehë,
Ku Zana e Baco Plaku kanë ngrehë

Cicmic mbi rras', por delja e Lulit hypë
Mbi tê dhe gurt tue i kujtue për krypë
I treti me turî tu' u prishun lojën;
Atbotë plaku u idhnue e trou me plot gojën!

— Mos truej — tha Zana — Bac', pse jé n' fitim,
Por mue e Lulit na thuej at kallxim,
Që sot në nade t' kishte ardh' ndër mend
Por tubat tona s'lan' pse s' xenshin vend —

— Motit — tha Plaku — pat jetue nji vashë,
Kishin ndigjue për tê vezir e pashë,
Der' zogjt e malit ia kin pas' lakmi,
Pak ishin kanë me e shikue dy sy!

Me 'i pasanik i ati e kish' fejue
Dhe miku pare t' madhe i kishte prue,
Argjande e pajën ky ia kishte qitë,
Si pare gjakut vasha i paska pritë!

At' ditë e mbrapa mâ nuk mujt' me ngranë,
Fjalët iu kputën si mos t'ishte kanë
E syt e hieshëm mâ s' ia mbylli gjumi,
Nji gisht iu vû në buz't e bukra shkrumi.

Lene se burri i kishte ndodhë i keq
Pa flok' në krye dhe afër pes-dhet' vjeç,
Por zemrën çika e kishte t' lidhun njeti
Me 'i djalë petrit tash po mbushej vjeti.

Me 'i djal' prej fisit kjo kish zan' dashni
Në bjeshk' të nalta verës me bagti;
Për njani tjetrin nepshin syt e ballit,
Pa njani tjetrin do të vdisshin mallit!

Për t' mbramën her' të rijt n' nji pyll të shpeshë
Paskan caktue për t' mbramën her' m'u ndeshë,
(N'ato dit çika do t' vête duvakun
Djalin do t' lête, shpín kû lue e gjakun).

Mjedis të barit n'sa po rrijshin pshtetë,
— A din, moj vash', — tha djali — ç' na ka gjetë!
Marrisht mendova se malet kan' m'u ça
Se un e ti sho 'shojt përjet' m'u nda.

Nji fat të keq të dy e pask'mi pasë!
Si s' delka dheut nji gjarpën me na plasë! —
Iu dhimbtën tok's e djalin e ndigjoi,
Prej gjinit t' vet nji gjarpën t'idh't e lshoi,

Që vash's përlotun vrik iu kap përbuzë
Dishrueshëm për gjak bash sikur ushujzë,
Mandej si rêja trimit i kcei n' ball,
Deken në dhé u rrxuen tue bâ hallall.

Për nën nji qarr në nji mramje i vorru'në,
Por në nji vorr dekun bashk' s'i vunë;
Dekun përbuz' të dy prej bote ishin!
— Si ftoftas Baca tha tue mbush' kamishin,

Por Luli e Zana t' dy me dhimb' shiqojnë
Pikat e ujit, që për shkamb' pikojnë!

KËCIMI

N' mes t' pyllit ndodhka nji rudinë,
Bari i butë e njomë për gjith vjetë,
Fryen gjithmon' këndej nji fllad i letë;
Rreth bylbylat prore k'ndojnë e rrijnë.

Në këtë log â mbledhun sot barija.
Djelm e vasha mbushun me galdim,
N'lugje tubat krejt i lan' n' mallim,
Gazi krisi n' lam' e brohorija.

Edhe ahat duket sot po qeshin:
Ndër ta zogjt, qé, vallen e kan' prî,
Nëpër gjethe t' njoma tu' u përzi;
Currat gzimit dan se i kan' vû veshin.

Baco Plaku vend ka zan' mbi gur,
Po rrin drejt e rrebtas fryen në fyll,
Hera herë birat po m' ia mbyll
Mandej shpejt ndër to shetit me du'r.

Qe, pa pritë e lshoi nën zâ kadalë
Si zakon e ka me ra zymara;
Kambë e duer tue lujtë i duel përpara,
Leka i shpejtë e mêni n' log çdo fjalë.

Kamba e tij po çohet porsi gjeth,
Leh't mandej e ul në tok' plot hîrë
Sikur dhén të doj' me marr' me t' mirë;
Frymë askush nuk merr jo tash për rreth.

Tash mâ shpejt, qé logut rrotull vjen
Edhe vashat ai me shêja t' butë,
Me vallzue, qé, nji kanji po i lutë,
N' mes të logut del mandej e kcen.

Shty prej shoqesh Zana i del për ball,
Sikur bletës shtati po i përkulet,
Dora e saj kujton se po lmon lulet,
Diçka n' gjoks shtrëngon mandej me mall.

Po m'a luen kjo kambën porsi fllanzë
Si me drasht' se tokës po i randon,
Tash krah't hap e duket se flutron
Maje gishtash ec' mandej si anzë.

Leka i naltë tash â krejt tërbue;
Kur ul kambën rrebtas logu dridhet,
Si harushës shtati po m'i hidhet
Hove hove Zanës tue u afrue.

Djelm e vajza mâ nuk mund 't të presin;
N' mes si zhgjeta barit flutruen kret,
Njani tjetrit dorën po ia ngjesin,
N' mes të valles, qé, se Luli u gjet.

I kcen zemra, i çohet pesh' krahnori
Dhe vet' kamba fyellin shkon tue ndjekë,
Gjithicili hapin tash e thekë
Si ndër lufta atbot' kur bjen kalori.

Mbaroi vallja e malet mbetne n'hije,
Kush po veshet, kush po mbath epangë,
Dikush tjetër djersën fshin me mangë,
Kurrkund s' ndihet rrethas frym' bagtija.

T' gjith' blegtorve tash u â mbyllun goja!
Tana tubat lugjesh paskan ikë,
Ndoshta sonte keqas ka me fikë
Njizet snpi në bjeshk' të naltë ulkoja.

NATA NË MAL

Luli me tub' kur në shtëpi ia behi,
Në hyjzi u duk se drita ishte ngjet,
E ama delet fort për ngut ia njehi,
Mandej i flet:

— O Lul, qe hana tash mbas malesh ikë,
Ç' në muzg zemra ngulshueshëm tue më rrafë
Vrejta n' pikllim pa u ra syve qerpikë
Mbi né n'at qafë.

Por të pamit shpesh her' m'a xuni 'i vaj!
Kjajta, o Lul, si shpend' i nat's orëzi
Dhe për ty çka mendova veç t'i ngjajë
Gurit n' shkreti!

— Në mal — tha Luli — m'xuni muzgu sonte,
Pse tubën krejt, o nanë, e pata djerrë;
Jam habitun çka natën gjithnji lonte
N' çdo çubë e ferrë.

Panda mue shtati anë e kand m'â rrqethë
Kur n' pyll nën kamb' m'u theshin krande t' holla,
E kur ndo'i send kërsitte nëpër gjethë
Un dashin nolla:

E veç jehona shungullonte n' çdo skutë!
Qokthi atje në largsi bërtitte „Gjokë"
Edhe trishtueshëm na u gjegjte nji hut
Atje mbi bokë.

Terrin e laç n' pyll e dola n' lamije:
Hana mbi maje tash kadalë lente,
Gjethin e zbardhi tue zhdukun çdo hije
Me 'i ngjyrë argjente.

Prap grigjën thrras e me kujdes ndigjoi:
Qe krejt m'u ngja se n' ferraqen nën kreshtë
Kumbona binte e fill atje vrapoi...
Por m' kin bâ vesh't.

Si i dejun turrem vrap n'për ferra e driza
Tue ra, tu' u çue, shtatin tem tue lnurun,
Kurse m'u duk nji gjâ e varun n' mriza
Si njéri i furun.

Hapin e ndala e si vetima u zmbrapa
E si mbas k'shillit tand përmbas s' vrejtova
Dhe pse nji zhurmë e tue m' ndjek' do hapa
Un i ndigjova.

Shpín e msyna pa grigjë, o nan', përpara,
Si burri i ligësht prej anmikut thye.
Ruda më ra ndër mend Bardhoka e Shara
Ujku tu'i shkye.

Fshatit kundruell kur dola u pshteta n' curr:
Gjelat mjesnatën këndojshin n' shpija
E ty t' kujtova, loke, n' jetë aq kurr
S' m' lodhi mërzija.

Kur qe nën mue diçka bardh m'u duk:
Teposhtë u lshova n'për gur e shkorreta,
Delet, o nanë, të gjitha mbi sukë
N' pushim i gjeta.

Dishrueshëm un i nolla e vrap si rêja
Tana m' rrethuen sikurse njerz me mend
E duert më lëpishin e mes tyne ndêja,
Loke, plot shend.

— Sonte shndosh mir' se më ké ardhë, o djalë,
N'për male zanat e gjithllòj shkërbeshë
Natën për terr e kan' zakon me dalë,
Por frig' mos t' keshë! —

NË VERIME

Dy her' gjeth't lisi shkundi,
Dy vjet kaluen ç' se nata
Lulin ndër bjeshkë e nxuni
E djali dy vera t' gjata
Ndër bjeshk' të nalta i çoi.

Qe e treta ver' ndër vrrije!
Delja shumon në vapë
E turret t' gjej' ndo'i hije
As dhija s' bâhet zap,
Kopshtin me qep' shkretoi.

Në bjeshk' pra tash me dalë!
Ngarkue me shekë e enë
Qe malit palë e palë
Përpjet' barit po venë
Dhe tuba para nget.

Krejt ashta e logu u gzue
Barit kur mbrrin' n' torishte;
Gjithçka n' blerim ish mblue
Dhe ksollat me laknishte
Si vend i mbetun shkret!

Ndërroi vrap lavra ftyrë:
Ndër zjarme u vuen fërlikë
Dhe mishi lshon yndyrë
Yndyrë për tok' pikë
E maza zjen n' kusi.

A çue dhe logu peshë!
Ktu 'i rrjesht të rijsh këcen,
Dikush atjé po qeshë
Nji fyell mâ larg po bjen,
Der' tubat jan' përzi.

Por Luli tash rrin strukë
Mbi cung me vetlla t' vrâme
E fije bari ndukë,
Mendon sikur çdo mbrame
Nji gjâ, që kush s'e din.

Dhe Zana rrin n' nji skutë
Me rubë t'ulun n' sye,
Me gishta vrik bân shputë
Si t' donte shpejt me krye
At pun', që n' dorë i rrin.

— O Lul, nji kang', në qoftë
Se t'a qet goja, nis
Që t' thonë „zemra t' k'ndoftë!"
Shoqnija e vllazënt n' fis
„Në bjeshk' kalofsh shum vera!"

— Jo, s' kam pse k'ndoj n' ket ças,
Të gjith' kur t' bijn' në gjum
Me bulk të nat's do t' flas,
Kur ashtës tue gjimuem
Ndër ksolla të vij' era.

ROJA

Ksolla barít kan' ra me fjet' mbi trina,
Flejnë qetsisht në bjeshk' të nalt' pa droje,
Flejnë edhe delet tue gërhat' ndër kthina,
Pse tash mbi lavër Luli rrin në roje.

Nji grumbull trupash ruen, këput' nga mundi,
Ruen nji kaçorre njizet hapa ngjet,
N' të 'i vash', që shoqen nuk ia gjen kurrkundi;
Zanën e bukur ruen në shpirt dy vjet.

Krahnori djalit tash qe flak' i â kallë
Dhe syt e tij shkëlxejnë sikur xham:
— Mue Zana e bukur — tha m' ka ndodh' n' mahallë
Nji fisit jem' e t' drejt' në tê nuk kam. —

Qe, era e nat's filloi me fry tash n' ashtë,
Ushtima n'për aha vjen tue u afrue:
— Nji fisit jem' e s'kam të drejt' me e dashtë! —
Tha Luli i trandun ksollën tue shique.

— Për t' mbramën herë kjo veron n' kta tbana,
Pse kur ky gjeth mbi tokë ka me ra,
Mâ zani i saj nuk ka m'u ndi n' kto ana,
Tash bâhet nuse e meje ka m'u nda. —

Por bujqt e natës k'ndojnë tash për mall
Sikur këndojnë për nën zâ shum kore,
Lehtas si ujt, që ulet n' rrafsh n'për zall
Zani u tret' n'për gropa të zeza e rmore.

Duket se djalit t' pezmatuem i thonë:
— Durim e paq' pse Zana e bukur flen,
Blerime e lule andrron tash Zana e jonë
E mriza t' mdhaj të mbushun plot me dhen.

Por qe, Zana si hyll, që u lshue prej rêje,
Duel nga kësolla me hapa, që maten;
Lulin përshkoi nji e dridhun hareje,
Si meteor, që befas shëndrit natën.

Te djali ndêj ajo përmbi nji tra,
Pak si tu' u dridhë i tha me 'i zâ t' përvujtë;
— Ndoshta tash s' duket mir' kush me na pá,
Por erdha se mërzit' do t' jesh' tue ruejtë —

S' vonoi e agimi duel kah Lindja n' qiell,
Maje të largta me 'i drit' të zbet' ndriçonte,
Kangën bylbylat xuen te kroni fill
Me 'i zâ t' kulluet, që shpirti n' tê t' pushonte.

BARIT

Jan' dy tuba e m'u nda s' dijnë,
Dy barij n' mëngjes i lshojnë,
Njani u ngrah e tjetri u prin,
Bjeshkës naltë i mallojnë.

Blegtorija paska thanë:
— Luli e Zana nesh u kputën,
S' u a dijm' mrizłn ku e kanë
As mallim a ku e' kan' skutën —

Baco Plaku rrebtas flet:
— Pa ndigjoni, moj rinί,
Plot i mbusha nand' dhet' vjet
E kso fjal'sh s'u than' n' barί

Amanet ju mos prozhmoni
Dhe në kjoft' se gjeni shkak.
Fjal't e kqija gjithmon' droni
Pse i lajn' burrat pror' me gjak.

Luli e Zana 'i fisit janë;
N' maje t'epra për gjiṭh'ditë
Ata t' dy kullosin gjân
Që mâ shum tambël m'u qitë.

Porse Zoga kshtu po thotë;
— Besa! Bacë, po flet mbarë,
Veç fjal' tjera ka në botë
Pse sot fisi s' çon kandar...

— Prâj — tha plaku — mbeç pa duer!
Porsi shtrig' çka flet nën rubë,
Sikur gjarpën për nën gur,
Tash prej shok'sh të ndaj me tubë!

Në ftyr' plaku u bâ si gacë,
Por ktij shpendi tue u afrue
— Pash çka ké! — tha — t' lutem bacë
Kend shoqnís mos me largue.

Na shum vera bashk' kalueme,
Krejt katundi ka me pvetë
Pse sot Zogën e veçueme,
Drue korí ka me na mbetë.

Asht e ré e s' din kuvend
Dhe e qet fjalën pa peshim
Gjithashtu si i vjen ndër mend,
Asht kot, Bac', me mbajtë idhnim.

Porse Zoga u zhgreh në vaj
As s' ka shoqe, që e pajton,
Lot për faqe i shkojn' rrkajë,
Me 'i gjys' zani po gjimon.

— Giuhëm femnës — plaku tha —
Edhe lotët kurr s' ia deshta.
Çobanija e tanë u nda
Mbas bagtive nepër kreshta.

AMANETI I DASHNORIT

N' maje kû bari del përzi me borë
Luli e Zana bagtin e ruejn ksaj vere
Mrizojn' nën aha të mdhaj shekullorë,
Ku për mjesdita rrah prore i' fllad ere.

Ktu afër uji për nën curr gufon
Dhe shkumba e bardhë gulfa hapet pranë,
Sikur ai tambli, që mes flakve vlon
E derdhet pse kusija s' mund t'a nxanë.

Dhe pijn' me etje tambël delesh t' ngritë,
Nëpër rudina e pode bashk' lodrojnë
Edhe vetmija aspak s'i ka mërzitë,
Por dit' i njehin, që me turr kalojnë.

Mendueshëm djali Zanën vren në heshtje
Me shtat të gjatë ashtu sikur selvija,
Me krye të bukur si nji lule bjeshke
Me nji gaz tambël bash sikur dashnija.

— O Zan' — tha djali — fol për me më ngushllue
Pse s' kam pushim, o vashë, ditë as natë! —
Sa zemra, Lul, m' punon — u gjegj — të due,
Mâ shum se motër, vlla e nanë e átë.

Si ti i bukur s' m' duket njeri n' jetë,
N' krahnorin tand, o Lul, veç gjêj pushim,
Pa ty si do t' jetoj, un mbeça e shkretë!
Pa ty për bri, o Lul, nuk ka agim.

Me rub' të hjekun verat kam me namë,
Që tana tubat n'vathne m'u farosë
E kanga e zogut n' lugje t' bâhet gjamë!
Nëpër livadhe burr mos dalt' me kosë!

— I vorfën — djali tha — kam ndodh', moj vashë
Por botën, t' kisha temen, ap për ty
Për ty n' flak' të pushkve, cok moj, rashë
Që mos t'i lâ përjetë ata dy sy.

Por koha kur të vij', vajzò, m'u nda
E kto maje të nalta për me i lanë,
Me lot të nxeta mundesh ti me kja,
Por amanetin tash t'a qes, moj Zanë.

Kur t' dal' pranvera, n'at krahin', ku shkon
Mos nam ti bjeshk't, që njomen n' gjeth e bar!
Mos nam barit as tubat me kumbonë
Lulet mos nam, që rriten nëpër arë.

Kohën mendò ti bashkë që kem kalue,
Kodrat mendò, lugjet ku kem shetitë,
Mrizet me dele, hijet ku kem mrlzue,
Burime e kroje, ku na jem flladitë.

MOJ E MIRA

Një korb i zi mbi shkamb nën rreze t' reja
T' diellit qetsisht po shpuplishet me knaqe;
Ambël puhija e leht' shushrit ndër breja
Tu' u përzi me t'eranshmet lule-kaqe.

Zogu shkrihet n' cicrrime plot me jone
N' çerdhen e vjetër n' grykcat e dullís
Dhe kanga e djalit tretet prej jehone
Nga shpati n' shpat, të cilën kshtu pat nisë:

„Moj e mira, vetull-zezë,
Zemrën krejt, moj, m'a ké ndezë!
S'gjindet njéri me m'a shkimun
Uji i bjeshk's as bora e ngrimun.
Ti më jé, moj era e luleve,
Ti më jé, moj, flladi i lugjeve.
Nuk të ndrroj me hyjt e qiellit,
Syni i yt si rrezja e diellit,
Balli i yt si balli i hanës,
Shtati i yt si shtati i zanës.
Lulja e bjeshk's t'a ka lakmi
Kur qesh ambël plot hieshi.
Zâni i yt si zâni i mallit

Nuk të lshoj o për së gjallit;
Ndër bjeshk' tona duem' me tretë
Kush mos t' mujë me na gjetë.
Nji kaçorre do t' mbarojmë
Me bar bjeshke do t'a shtrojmë.
M'a nep besën për me m' ndjekë,
M'a nep besën për me vdekë.
Bâne zemrën gur e shkamb
Me thye dorë e me thye kambë,
Mâ përpara m'u mbyt n'ujë
Se m'u bâ ti nusja e huej."

Qe, mêni kanga, e lugjet ranë n' fashë,
Korbi ogurzi veç bërtet në shkambije.
Nji dele shiqon barin si me dashë
Thell me mendue përmbi çka kishte ndie.

Në mes të ballit Lulit delli i â çue,
Dishprueshëm syt i janë ndezun zjerm.
Zana habit' rrin djalin tue shique
E çka ndigjoi iu duk si t'ishte n' jerm.

NANA E DJALI

Asht terr e lavrën e mbuloi heshtimi;
Pisha në ksoll' tash ndezet në pishtar
Dhe zi si korbi trenve ngjitet tymi
Fjolla fjolla kadal' tu' u sjell' kular.

— Bir, — i tha nana djalit — s' di pse balli
Ndër kohna t' fundit ty kështu t'â vrâ!
Nanës diftoji, a t' dhemb kund, ç' farë halli
T' mundon në zemër e mue s' bân kurr zâ?

Lul, tash jam lodhë e mbrenda krejt kam mbetë,
Por ty kur t' shof, o bir, harroj çdo dhimbë;
Për mue ti jé gëzim e ver' n' këtë jetë,
Në ty përtrihem dhe pse shkoj tu' u shkimë.

Ndokush n' shoqni a thue të preku n' nderë,
Ase ndo'i femën, bir, ndër mend të hini?
Apo mendon se gjâ pak kem në derë,
Ase n' mue ndoshta ndokush keq të shtini!

— O nanë — u gjegj i biri — prore u ruejta
Mos t' bâj ndo'i faj e etnit mos t' koris,
Por zemre 'i vashë un me e hjekë nuk mujta,
Nji vashë, o loke, që ndodh' na ka në fis.

Nuk di si moti pa tê ka me m' shkue,
Nuk di si nata pa tê ka m'u errë
Kur pak or' pa tê s' mundem me jetue,
Kur t' mbes pa Zanën gzimin tem kam bjerrë...

Si n' vegim tha djali, e ama e kqyrë
Si cung i prem krejtsiht shtangue habije:
— Si Lul, ti Zanën, më diftò në ç' mnyrë
E don, si femën a si bij' vllaznije? —

Si grue, un Zanën e shikjoj, o Loke,
E njéri i huej kurr nuk guxon me e prekë,
E êmja âsht tue shkel' zakone e doke!
Mjaft ndër dyshime deri sot jam rrekë.

Mâ kundra vedit s' mundem me luftue,
Loke, jam lodhë e mâ nuk kam duresë;
Qe tash idhnimit, cok! un kisha mbarue
N' fuqít e mija po mos t' kisha shpresë.

Qe kohnat ndrruen e der' ndër male gjindja
Harruen shum gjana, që të vjetrit lanë;
Ndër zemra tona ka fillue grindja
Mes t' rès e t' vjetrës, prind'sh e bijve, nanë!

— Ç' se rae në tokë, o Lul, nji nam s' ta qita!
Un deshta sot... por nama drue se t' kapet;
Me lesh ferrash, o djal', bre! un të rrita,
Nji mal e 'i uj' mjes nesh qe tash po hapet —

Mbaroi biseda e nana ftyrën sjellë,
Që zbé ia kishte pasun krejt e liga.
Në drit' të pishës i shkëlqyen tue rrjedhë
N'për mollza faqesh prej lotësh dy riga.

KUSH ASHT MA I FORTI

Kur muer dielli me prendue
Gjâja e gjallë tanë u avit
N' log të lavrës përmbi krue,
Ku jan' mbledhun krejt barijt.

Baco plaku xen kuvend:
— Djelm, më çohet zemra peshë
Kur e shkuemja m' bjen ndër mend,
Kush bashkohej në këtë shesh.

Si tash mbramjet t' bukra ishin,
Sikur tash dhe fryente era,
Ndër kta curra si tash rrijshin
Djelmt e fisit si skyfera.

Porse ishin mâ vigana,
T' rrebt' si gjarpni ndër shullâje,
Me pushk' të gjata dhe tagana,
T' shpejt si zanat nëpër maje.

Bâjshim prova kush e zhgulë
Pipin ahit krejt prej dheje,
Kush n' lis thikën nalt e ngulë
Kush kcen nalt për maje kreje.

Jo si ju, që rrini trung
Si zakon e ka granija,
Kush mbi gur e kush mbi cung
Si me u pasun lodh' pleqnija.

Pra nji ajr kta kan' tërhjekë,
Kshtu jetuen nën aha e brej,
Si ju grigjën e kan' ndjekë
E nji gjak u vloi ndër dej.

Çonju, djelm, lojën filloni,
Pse qe gadi mbrrini vjeshta
E fuqín ju kallxoni
Që ksaj vere ua dha bjeshka...

Kshtu tha plaku e djelmt u çuene
Nji gur t' randë ata e zgjedhin
E me radhë ktê e provuene
Se kush del mâ larg t'a hjedhin.

Por mâ larg gurin në lamë,
Luli e treti e ia kaloi
Lekës gjatë plot nji pllambë,
N' habí t' gjithve ai fitoi.

— T' lumt, o Lul, — i than' për ana,
Por kuj mir' s'i erdh ndër djelm;
Fort në zemër u knaq Zana
Ndërsa Leka u bâ helm.

— Lul, — ai tha — ksaj vere s' gjatë
Paske marrë shum fuqi,
Trup për trup ti n' daç m'u kapë,
Ké për t' pá ti burr me sy —.

— Shum mâ i fort' ti jé, o Lekë,
— Luli tha — por nuk kam tramë
Dhe keq fort ti ké me hjekë
Me m' rrxue sonte në kët lamë.

Njani tjetrin tash e rrokë,
Njani tjetrin fort shtrëngojnë
Edhe kambve u shajn' për tokë,
T' gjith' për rreth pa zâ shiqojnë.

— Sjell — tha Luli — Lek', mâ parë! —
Edhe Leka e çoi n' hava,
Tan' menduen se e lshoi në bar,
Porse Luli n' dy kamb't ra.

Tash dhe Lulit i erdh rendi
E suell Lekën me fuqi,
Por n' kamb' ra e u dridh krejt vendi
Sikur dheut me i ra n' qyski.

Si dy qé, që bashkë u prishen,
Bri për bri shkojn' tu' u kukzue
Njashtu djelmt fangun dërmishen
Pa mujt shoqin me e rrëxue.

Tash jan' bâ të dy me plasë;
Çapërdis me tesha t' shkepa
Fyta-fyt nisen tu' u rrasë,
Tue lan' fushën, fill ndër shkrepa.

— Ndal! — tha plaku tue u ngutë —
Mo'ni djelm, largonju currash,
Mjaft e pat, duhet m'u kputë,
Pse vertè kjo â fuqí burrash —.

Të dy djelmt liruen sho'shojnë
Dhe në log në pushim ranë.
Plakut syt i vezullojnë:
„Djemlt e vjetër gjall prap janë!"

KAH VRRIJET

Koha po vjen tashti me ra ndër vrrije,
Bari n' livadhe e gjetht ndër aha verdhen
E mâ këtë vjet nuk del kullos' bagtije,
En't me bylmet jan' mbushë e gadi derdhen.

Delja n' rudina nuk e ndal kund dhambin,
Mbramja kur vjen me turr teposhtes msyen.
Pandá do hije t' zeza mbulojnë shkambin
E ndër lugaje 'i erë e ftoftë fryen.

— O Zan' — tha djali — thueju lamtumirë
Tbanave e bjeshkës, ku e rrite shtatin!
Ndoshta dikur të dy do t' kthejm' të lirë
Ndër kto lugje po kje se e kemi fatin.

Qe tash, moj vashë, un t'a dhaç këtë besë
Pa ty, jo, kurr nuk kam me kthye n' kto maje,
Ndër fise tjera kurr s' kam lyp' martesë,
Pa ty m' kjoft' jeta helm ndër kto shullaje.

E kur n' kto male ka me kthyemun vera,
Me grigjë e blega prap të mbushet mrizi,
Atbotë, o Zan', do t' jem ndër vende tjera,
Ku bin veç ferra, hitha e çil murrizi.

— Më prîj, — o Lul — tha Zana — jam mbas teje!
Më prîj, ku t' duesh pse ti jé mâ i dijshëm,
Pengesën, që na ndanë, o Lul, ti theje,
Besoj se mundesh, pse jé i fuqishëm.

Mâ mir' për mue âsht me m'u shkim' rinija,
N' hije, ku ndêjtëm, vorrin me m'a bâ
Se burrit t' panjoftun me i shkue te shpija
E ti në shpirt përjet' me m' mbet' mullâ.

Nji fat me ty dishroj n' çdo t' mirë e t' ligë,
Të buk's e t' kryp's gjithmon' me e nda kafshatën;
S' ka vuejtje n' bot', që kam me pasun frigë
Kur nën nji kulm me ty me prit' kam natën.

Teposhtë u prinë tash tubve t' dishrueme
Për lugje t' qeta dhe për gjeth të bungut,
Për vathna në katund e mir' të mblueme
Edhe 'i her' me pi at uj' të lumit.

Atjé tash misri kapa â mbledhun n'ara,
Rrushi â pjekë edhe dardha vjeshtore,
Molla ndër brigje, ftoni, kshtêja e arra.
Vozga godisin burrat ndër oborre.

Grát ndër shtëpija lajnë sheka e rraqe
Djath edhe tlyen bjeshke ndër to me qitë.
Burri prej diellit nximun kqyr' me knaqe
Frytet e vjeshtës që aq fort ka pritë.

GJETHI BJEN

Jash gjethi i that' bjen n'ujë
Dhe lumi rrjedh tu' e barë.
Era kërset ndër duej
Të kashtave n'për arë.

N' konak mbretnon qetsija
E mbramjes së trishtueshme.
Sonte kalon duhija
E ditës së mundueshme.

Në vath rrin rat' nji mzat,
Dhimbshëm gjimon në gjum.
Shtrimun âsht lokja n' shtrat
Si n' rrah nji lis i rrxuem.

Dhe gjoksi i çohet peshë
Si vala e pa stuhí;
Balli me djersë i â reshë
Dhe rrethi i syut i â nxi.

Dorën në ball, qé, Luli
Ia vuni lot tue pritë
Dhe nana syt ia nguli
Ftyra tu' i bâmun dritë.

Kah dera shêj i bâni
E djali atje e çoi:
Pa gjeth n'oborr ish mani.
Qeni në shtek hungroi.

Kqyri për rreth çdo gjâ
E duert mandej i shkrehi,
I hapi buz't pa zâ,
Nji her' veç lehtas ngrehi.

U fik. Prap gjetht bijn' n'ujë
Dhe lumi rrjedh tu' i barë,
Era kërset ndër duej
Të kashtave n'për arë.

DHIMBA E ZANËS

Kur n' vorre Zana pau për ball katundit
Gjindjen me nanën e Lulit në vig,
Shtati iu rrqeth e 'i vaj, që del prej fundit
T' shpirtit i shkoi n'për faqe t' saja rig.

Deri atëher' çdo lot pat ndrye në veti
Që shkas mos t' jepte kuj me e përgojue,
E zemra peshë iu ngrit si n' dallga deti
N'sa po mendonte djersa e ftoft' tu' e mblue:

— E mnershme â vdekja mâ se vjeshta e shtyme,
Kur krejt blerimet zverdhen edhe vdesin,
Kur bukurija rrin nën tokë e ndryeme,
Picak shkambijt e drujt ndër pyje mbesin.

Vdekja kob âsht! tash shpín e Lulit mbylli!
Iu ul te votra nji hije e zez' — vetmija.
N' buz't e djalit mbi zâ s' do t' bij' mâ fyelli
Ashtu si verës n' maje t' nalta e brija.

Shpesh herë, e mjera! me vedi mendova
Nji koh' mâ t' lume me Lulin me pritë;
„Nanë" me ia thirrun t'amën dishrova,
„Nan'", me i belbzue do f'mij nji ditë...

N' shpirt vuente Zana n' kto mendime e tjera
Edhe lotja prej syve t' saj s' iu shtjerr,
Ndej' tue kundrue n'oborr të vet te dera
Deri që u muzg e vorret mbetne n' terr.

„Qindrò, moj Zanë, e mbushun me pikllime,
Moj bija e gurit, që mâ ngusht s'e pate,
As kur në mal të shndrite prej vetime
N' terr ftyra e jote frigsue shtërgate!

Mos t' lodhin vdekjet as pse thahet bari;
Si n' brigje t' lumit prore rrin i blerë
Bushi qindrues, dullija e fortë e lari
Dashnija n' zemër âsht blerim përherë.

DITË VJESHTE

Luli n' derën e ksollës s' Shpendit n' bregun
E lumit shiun po vren:
— Ç' mendon, o djal', mërzije e dhimbe i djegun,
Në shtëpi pse s' kthen?

Kaluen do dit, prej ksolle sate tym
N' mëngjes nuk del as n' mbrame,
E çka mendon nuk dij tue ndejtun zym
Krahnorit pa qit' të fshâme!

Në shpirt pikllimet tua, o djal' më lodhin,
Pse leve n' skam e u rrite;
N' lule t' rinís vetëm ndeshtrashat t' ndodhin
Atbot' kur gzimet prite.

— N' kodër te lisat e motmuem, nën tokë,
Asht lokja tue m' pushue,
E poshtë e nalt un sjellem nëpër shokë
Para se t' dal me shkue.

Pse kur njérin rrethana e jet's helmon,
Vendi ku leu i velet;
Pagjën ndër dhena t' larga ai kërkon
Si i smuet, që n' shtrat nuk ngelet

Zjarmin në votrën e t' parve e shkima,
Në der' s'e laç nji berr.
Fyell e lahutë i bana copë e grima
E tokën do t' lâ djerr.

Ky shi m' trishton e krejt m'a xuni frymën.
Turren tash prrojet rmuese
Dhe brigje as kodra s' ndalin rrymën
E shkulmeve gjimuese.

Gjâma e vetima shkrepë, i tub' bagtije
N' arë âsht mbledhun trung,
Nepër ujë e mjegull ecë mbas barije,
Që para u ndan si cung.

Me ujë oborri âsht i bâmun dét,
Shum pik' pikojn' në ksollë!
Gjeli në tra po kokoris shum letë
Si t'ish tue pyet' „ç'ka ndodhë?"

Në votër zjarmi â gadi tue u fikë
E tash po mbesim n' terr!
Gjithnji në hî kadal' pikon nji pikë
Nji plakë kolli e merr.

Uj', uj', prej qielli zbret, gjithkund ka hî!
Që t' prâjë as shej nuk jep!
Mërzija m' plasi e fort ia kam lakmi
Foshnjes, që vlen në djep.

Por n' zemër tême përsëri dashnija
S' pushon tue m' marr, me t' mirë
M'i zbut' dyshimet, më bân t' m' vloj' fuqija
Për jet' më jep dishir. —

JAVA E MBRAME

Tash vijn' krushqit t' dielën mbrama
Me marr' nusen n' kal me shalë,
S'u vjen keq se plas dihama
E çik's në der', që s' don me dalë.

Tash prej grash â rrethue Zana
Tue qep' petkat e nusnís,
Vajzën n' dorë e dieg gjylpana
Nuk ka paqë as nuk qindis.

Orë e ças po del n'oborr
Me kundrue a po vjen Luli;
Deri shpija iu bâ vorr,
Dhimba zemrën krejt ia zhguli.

Sot brî kronit djali njehi
N' zemër mbushun plot me vner
Edhe Zana shpejt ia behi
N' cep të krahit me buljerë.

— Lul, ku jé? — n' dishprim tha çika —
Dit e bukra kurr mâ s' kthejnë;
Në këtë gjoks pse s' ngulet thika,
Vasha vall n' këtë vend pse lejnë.

A thue, Lul, na e patme fajin
Me marr' frymë e me kqyr' qiellin,
Ndër kto lugje me gzue majin
Në bjeshk' tona me gzue diellin?

A âsht trathtija e zamrës sonë
Me na than' përmbrenda „po"
Kundra gjâs, që tha gjithmonë
Dokja e t' parve rrebtas „jo"?

Ndër kto t' dyja, Lul, kush prin,
Qyqja un në rremb të thatë!
T' dyja bashkë kurr nuk rrijnë
Dokja e fortë e zemra e ngratë.

Mbramja e t' dielës kjoft' mallkue
E ai duvak, që m' bjen për ftyrë!
Si vargoj kan' me m' shtrëngue
Ndër duer t' mija ata mhyrë.

— Nuk âsht mir' që nam't të ndiellen,
Vash', t' qindrojm', na u priftë e mbara!
Kan' me ardhun krushqit t' dielën,
Por un, Zan', do t' vij përpara.

I K J A

Mes rêve duel tash hana e turbullueme
Si drit' që del shtëpijet,
Në fshat banesat duken të zbardhueme
Si dhên, që dalin hijet.

Mes zhurmës s'ujit nëpër lum pa rregull
Bretkocat kangën ngrehin,
Që era e merr e bjen sikur në shrregull
Me zâne qejsh, që lehin.

Dy hije duelën bashk' si nji te kroni
E u kapën rrugës pjerrtë:
— Aman, më thoni, o ti, ri, kah shkoni
Vetëm n' ket natë t'errtë?

Nuk dijn' veç ikun si pllumba, që i trembin
Me gjetun gzimin njeti.
Vatanin lan', si gjethi që la rrembin
Ku u rrit dhe era e treti.

Nuk ecin, por flutrojn' njani mbas tjetrit
Zemra tu' u rrah' ngulshueshëm,
Thue se përmbrapa i ndiqka hija t' vjetrit
Për akt të pandigjueshëm.

Kur mbrrin' në maje u ulën e pushuene
E hana rrezet derdhi,
Në drit' të zbetë pa zâ u shiquene
E fryma t' dyve u erdhi.

Provuen së bashku nji gjâ, që s' del prej goje
Dhe shrirti i t' rijve u knaq;
Të dy u muerën ngryk' shtrënguet pa droje
E zemrat ran' në paq'.

— Çudi — tha Zana — bâj, sa e lume jam!
Nji jet' për mue sot leka;
Me ty, o Lul, jetoj edhe në shkamb
E qet' me ty âsht deka.

— Bashkë na jem — u gjegj tash djali e rrnojmë
Në dhé të huej kudò,
Por posht' ndër lugje para se t' kalojmë
Vendet ku lem' shikjò.

Jetë e fuqi kto lugje pror' na dhanë,
O Zan', për shum pranvera,
Gzimin e lojnat tona ato i panë.
N' livadhe e n' pode t' blera.

— Me shprit iu duem me gur' e lisa e fletë,
Me bar, që shtruem e fier,
Kahdo që t' shkojm' ndër mend u kem përjetë,
O lugje, lamtumirë.

Pse jush na shkuem, o male, mos na mnini,
Nji dit' do t' kthhejm' të lirë,
Dhe 'i herë, o aha, krah't mbi né do t' shtrini,
O hije, lamtumirë.

— Po t' kishin malet gojë, lisi e fieri,
Nepër lugje e shpat jehona
Do t' vinte, e zânit tue urue si njeri:
„Shndosh kthejshi n' vende tona".

Dishmues jan' malet për atê çka panë
Me qinda vjeç n' kto moje
Kto fise për dashni e épsh çka banë
E sa u fiknë troje.

Sot krena burrash gjinden n' qafa e boka
E ku çdo rrug' bân lak.
Të kishte goj' do të thonte dhe toka:
„E ngime jam me gjak".

Por Luli e Zana ket fat s' do t' ken' në botë
E 'i jet' mâ e lume i pret,
Pse zâ'n e jet's ndigjojn' çka mbrenda u thotë
Dhe dokjet koha i shklet.

Tash bashkë u nisen për rruga t' pa dita,
Por zemra t' dyve u gzon.
As vet' nuk dijn' ku do t' i çili drita,
Por jeta e ré u agon.

FJALORTHI

Ashtë-a: pyll ahash, ahishtë-a.
Bigë-a: vend mes dy gurve, që janë afër njani tjetrit; nji dru, që në maje ndahet në dy rremba; në këtë lloj druje, në mes dy rrembave, u vihet bagtive gjethi i thatë për ta ngranë në dimën.
Blegë-a: bareshë-a, çobaneshë-a.
Bokë-a: kodër e thatë me dhé e gur, pa blerim.
Bujk-u: gridh-i, nji insekt i zi, i cili këndon ndër djerre natën dhe afër zjarmit.
Bri-ja: shpat mali i thepisun.
Bush-i: nji lloj druje e blertë, piks-i, shimshir-i.
Cemën-i ase cegëm-i: të ftoftë i thatë me veri.
Cingare-ja: kumbonë e vogël me zâ të hollë.
Çetë-a: vend i vogël me bar në mes të shkambit.
Dise-ja: plakë që qet fall, magjitare-ja.
Djerr-i: vend i rrafshët i papunuem.
Dirgju, (m'u djergë) me u ulë teposhtë, me ra.
Fashë (me ra në fashë): me ra në qeti.
Fërshëllinë-a ase fërshëllimë-a: fishkullimë e erës në gjeth.
Fang-u: vend i rrafshët.
Ferraqen-i: nji lloj druje, që del ndër bjeshkë, gjethi i saj ka nji erë të randë.
Gulf-i: guf-i.
Gjollë-a: vend me rrasa, ku u qitet bagtive krypa.
Kre-ja: nji gur për të shenjue vendin, ku âsht vra ndokush.
Kret: krejt, shqim, fare.
Kreshtë-a: shpat malit.
Kular-i: rreth në të cilin shtihet qafa e kaut për të ngrehë parmendën, kopresh-i.
Kthinë-a: vend i rrethuem me trina, jashtë, ku flejnë verës bagtija; dhomë-a, Toskënisht.
Lak (me bâ): me dredhue, me bâ këthesë.
Lavër-a: grumbulli i tbanave në bjeshkë.
Lënuer (me): me lënuer ase me shprish leshin me gërhanë; metafor. me gërdhishtë, me bâ gjak lëkurën.

Lugajë-a: lug i madh mes dy maleve.
Lule-kaqe-ja: drandofille e egër.
Mallue(me): me u dhanë bagtive krah në kullosë.
Mlli-ja, mullê-ja: nji zog i zi gati sa nji pllumb.
Mokën-a: mulli dore.
Moje-ja: vend i naltë në të pamë.
Neshtrashë-a: rrezik-u; ndeshje-a.
Orëzi-u: fatkeq-i.
Ogurzi-u: ai që ndiell keq, p. sh. qyqja etj..
Ortek-u: rrokullisja e borës me shumicë ndër brija të maleve.
Përgojue (me): marr nepër gojë.
Prozhmue (me): me folë keq për ndokend.
Pjalm-i: era e përzieme me borë, fërfllazë-a.
Prore: gjithmonë, gjithnji.
Puhi-ja: erë e lehtë.
Rrah-i: vend me lisa të rrëxuem.
Skam-i: vorfëni-ja.
Shkërbé-ja: përbindësh mitologjik, bishë prrallore e çoroditun.
Shkorretë-a: krande ase dru e thatë me grremça.
Shtilë-a: rrâ-ni, bar për të xanë djath.
Shullâ-ni: shpatinë malit që rrahet fort prej diellit.
Shumue (me): me marrë frymë me turr prej të nxetit ase vrapimit.
Tbanë-a-i: kasollë ase kaçorre barijsh në bjeshkë.
Tramë-a: frigë-a.

PËRMBAJTJA

Parathanje — — — — — — — — — — — — 3
Fyellit — — — — — — — — — — — — 7
Katundi — — — — — — — — — — — — 8
Qarri — — — — — — — — — — — — 10
Mokna — — — — — — — — — — — — 12
Kroni — — — — — — — — — — — — 14
Luli — — — — — — — — — — — — 16
Fëmija e malit — — — — — — — — — — — 18
Në dimën — — — — — — — — — — — — 20
Nana — — — — — — — — — — — — 22
Në pranverë — — — — — — — — — — — 24
Mbramja — — — — — — — — — — — — 26
Zana — — — — — — — — — — — — 28
Gjarpni — — — — — — — — — — — — 30
Këcimi — — — — — — — — — — — — 33
Nata në mal — — — — — — — — — — — 36
Në verime — — — — — — — — — — — — 39
Roja — — — — — — — — — — — — 41
Barit — — — — — — — — — — — — 43
Amaneti i dashnorit — — — — — — — — — — 45
Moj e mira — — — — — — — — — — — — 47
Nana e djali — — — — — — — — — — — 49
Kush âsht mâ î forti — — — — — — — — — — 51
Kah vrrijet — — — — — — — — — — — — 55
Gjethi bjen — — — — — — — — — — — 57
Dhimba e Zanës — — — — — — — — — — — 59
Ditë vjeshte — — — — — — — — — — — — 61
Java e mbrame — — — — — — — — — — — 64
Ikja — — — — — — — — — — — — — 66
Fjalorthi — — — — — — — — — — — — 69

MARTIN CAMAJ
NJI FYELL NDËR MALE

Tirazhi: 2.000

Madhësija 4½ tab.

U shtyp në shtypshkrojën „Vuk Karaxhiq“,
dega e „Prosveta-s“, me 30 maj 1953